

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra statistiky

Teze diplomové práce

Analýza změn ve vydáních domácností v ČR

Hana MUCHOVÁ

© 2016 ČZU v Praze

Souhrn

Předmětem diplomové práce je analýza změn ve vydáních domácností v České republice, přičemž za cíl bylo stanoveno zkoumání vývoje spotřebních výdajů rozčleněných dle klasifikace CZ-COICOP, a to u domácností čistých (ne)úplných rodin.

Teoretická část obsahuje přiblížení typů české domácnosti, včetně (ne)úplnosti rodin, dále dosavadní zjištění o hospodaření českých domácností s dětmi a způsob, jenž Český statistický úřad používá pro sběr dat, která jsou následně předmětem zkoumání. Součástí teoretické části jsou pojmy jako příjem a výdej domácnosti, klasifikace individuální spotřeby podle účelu.

Praktickou část tvoří šetření zaměřené na vývoj příjmů a výdajů (ne)úplných čistých rodin v letech 2004-2015. Součástí analytické části je struktura vydání rozčleněna do kapitol tak, aby korespondovalo s jednotlivými oddíly v rámci klasifikace CZ-COICOP. Vydání v jednotlivých oddílech jsou hodnocena nejen v reálných hodnotách, ale i v podílech vůči celkové spotřebě domácnosti. Poslední kapitolu tvoří srovnání indexů spotřebitelských cen v roce 2015, a to v rámci Evropské unie a kandidátských zemí.

Klíčová slova: statistika rodinných účtů, příjmy, vydání, čisté (ne)úplné rodiny, časové řady, statistická analýza, struktura vydání domácností, index.

Cíl práce

Cílem práce je popis a zhodnocení vývoje příjmů a výdajů českých domácností, konkrétně čistých úplných rodin s dětmi, kde působí dva rodiče, a čistých neúplných rodin s dětmi, kde figuruje pouze jeden dospělý, a to za období 2004-2015 a za aplikace analýzy časových řad i indexní analýzy.

Metodika

V diplomové práci je použita nejen odborná literatura, ale i články korespondující s analyzovanou problematikou. Zkoumaná data jsou převzata z veřejného zdroje, kterým je Český statistický úřad, přičemž primárně byly užity údaje uvedené ve statistice rodinných účtů. Zvolená metoda: analýza časových řad a indexní analýza.

Pro tuto práci byl užit program Microsoft Excel, jenž je součástí balíčku společnosti Microsoft. Jedná se o počítačový program, který je užíván pro manipulaci s daty, tzn. jejich zpracování, organizování a ukládání. Výstupem může být např. tabulka, graf.

Souhrn práce

Postupem času dochází k různým změnám, které se týkají např. oblastí ekonomické, politické či sociální, a které ovlivňují celou společnost. Jako konkrétní příklad lze uvést medializované pomyslné „nůžky“ mezi bohatými a chudými občany České republiky. Zmíněný, postupně se zvětšující rozdíl mezi příjmy napříč strukturou tuzemského obyvatelstva přispívá k tomu, že se mnoho lidí nachází poblíž hranice příjmové chudoby. K těmto nízkopříjmovým jedincům patří i rodiny, a to nejen ty, kde figurují dva dospělí s dětmi, ale především ty, kde je pouze jeden z rodičů, tedy samoživitel, přičemž ve valné většině se jedná o ženy.

S odkazem na skutečnost, že jen malé množství vědeckých výzkumů je věnováno zkoumání příjmů/výdajů domácností s dětmi, byla tato práce zaměřena na ekonomický stav

čistých (ne)úplných rodin, přičemž komparace je provedena na základě nominálních hodnot i podílů vůči celkovým spotřebním vydáním, a to za období 2004-2015. Počáteční rok byl zvolen na základě výzkumu Českého statistického úřadu z roku 2003, na který tato diplomová práce do jisté míry navazuje.

V teoretické části jsou přiblíženy typy české domácnosti, úplné i neúplné rodiny, dosavadní zjištění o hospodaření českých domácností s dětmi a způsob, který Český statistický úřad používá pro sběr dat a která dále analyzuje. Teoretickou část tvoří definice pojmů jako příjem a výdej domácnosti, klasifikace individuální spotřeby podle účelu.

Předmětem praktické části této diplomové práce byla analýza změn ve vydáních domácností v České republice, konkrétně byla tato práce zaměřena na vývoj příjmů a spotřebního vydání čistých úplných a čistých neúplných rodin, jejichž počet se ve zkoumaném časovém období 2004-2015 zvyšoval, a to na úkor úplných čistých rodin, přičemž důvodem bylo mj. vyšší rozvodovost a nižší ochota se vdávat/ženit.

Na příjmy obou typů rodin bylo nahlíženo jak z pozice nominálních hodnot, tak z pozice podílu, který zaujímá daný oddíl vůči celkovým spotřebním výdajům. Ačkoli úplné čisté rodiny měly po celou dobu vyšší čistý peněžní příjem než rodiny, kde figuroval pouze jeden dospělý, v roce 2004 byl v nominální hodnotě zaznamenán minimální rozdíl. Během analyzovaného časového úseku bylo potvrzeno, že rodiny se dvěma rodiči jsou ekonomicky silnější, než je tomu v případě rodin samoživitelů. Navíc byl zjištěn postupný nárůst v příjmech obou typů domácností, nicméně struktura celkového peněžního příjmu se u obou typů lišila.

Co se podílů jednotlivých složek finančních prostředků týká, úplné čisté rodiny financovaly svá vydání primárně z příjmů ze závislé činnosti (rozmezí 60-80 %), druhou nejvýznamnější složkou byly příjmy z podnikání, dále potom příjmy sociální a ostatní. U neúplných čistých rodin převažovaly rovněž finanční prostředky získané ze závislé činnosti, nicméně podíl z celkových čistých příjmů zabíral mezi 50-60 % celkové sumy. Značnou část finančních prostředků získávají rodiny samoživitelů ze státního sociálního fondu, konkrétně formou sociálního příjmu (přídavky na dítě/děti, příspěvek na bydlení aj.), jejichž výše se odvíjí od aktuální situace žadatele. Samoživitelé se jen zřídka věnují

podnikatelské činnosti, čemuž odpovídá výše příjmů z podnikání, jejichž podíl zaujímá v celkovém rodinném rozpočtu nejmenší díl.

S rostoucími příjmy rostou zpravidla i výdaje domácností, což potvrzuje i graficky zpracovaná časová řada týkající se celkových čistých peněžních vydání čistých (ne)úplných rodin. V letech 2004-2005 převyšovaly zmíněné čisté celkové výdaje u rodin s jedním dospělým nad rodinami se dvěma dospělými. Po zbytek analyzovaného období tomu bylo právě naopak, ačkoli v roce 2011 si byly nominální hodnoty vydání obou typů rodin velmi blízko.

Vzhledem k tomu, že je tato práce primárně směřována k porovnání spotřebních výdajů, jsou celkové spotřební výdaje rozděleny na dvě skupiny – zmíněná spotřební vydání a další vydání neklasifikovaná jako spotřební, kdy u úplných čistých rodin zaujímá průměrný podíl za spotřební vydání 88,86 % z celkových čistých výdajů, u čistých neúplných rodin je tento poměr vyšší (92,78 %), což znamená, že spotřební vydání zatěžují rodinný rozpočet rodin samoživitelů více, než je tomu v případě rodin se dvěma dospělými rodiči.

Spotřební vydání se dále dělí na oddíly, podle nichž jsou i v této práci pojmenovány podkapitoly, v rámci kterých je okomentováno jak absolutní tak relativní zatížení rodinného rozpočtu úplných i neúplných čistých rodin. Jednotlivé oddíly lze rozdělit na vydání zbytné a nezbytné.

Ačkoli nominální hodnoty většiny oddílů spotřebního vydání (potraviny, alkoholické nápoje, odívání a obuv, bytové vybavení, zařízení domácnosti, opravy, pošty a telekomunikace, stravování a ubytování, ostatní zboží a služby) vykazují postupně v čase rostoucí trend, podíl na celkových spotřebních vydáních klesá. Většina z uvedených oddílů spadá do kategorie zbytných vydání, tedy těch, která v případě potřeby je možné eliminovat.

Pouze v oddílech bydlení, voda, energie, paliva + zdraví + doprava + vzdělávání je z výpočtů a grafů patrný nárůst nejen nominální hodnoty, ale i podílu.

V případě bydlení a s ním spojenými energiemi byl u čistých úplných rodin v roce 2004 podíl roven 16,41 % z celkových spotřebních vydání a v roce 2015 byl tento podíl o

0,02 procentních bodů vyšší. U čistých neúplných rodin je rozdíl patrnější, neboť v roce 2004 byl podíl roven 22,85 % a v roce 2015 činil 25,69 %.

To, že rodiny utrácí více finančních prostředků na některé oddíly, může být způsobeno např. změnou/úpravou životního stylu i tím, že v analyzovaném období došlo k několika úpravám výše spotřební daně, popř. zavedení poplatků v rámci zdravotnictví.

V poslední kapitole je proveden o srovnání spotřebitelských cen v rámci Evropské unie a kandidátských států, přičemž bylo zjištěno, že nejdražší nákupy zboží i služeb jsou v Dánsku a Velké Británii. Naopak nejlevněji je v Bulharsku a Makedonii. Co se týká České republiky, zde je k dostání nejlevnější spotřební elektronika a osobní doprava. Při srovnání indexu spotřebitelských cen České republiky s průměrného indexu všech členů Evropské unie vychází tuzemsko jako vhodné místo pro peněžní vydání (zvláště v případě zahraničních turistů), neboť pro ně je Česká republika jedna z levnějších nákupních destinací.

Výstupem této diplomové práce jsou následující informace:

- ekonomická situace obou typů domácností ovlivňuje výši i strukturu výdajů,
- čisté úplné rodiny mají příznivější ekonomickou situaci, než rodiny samoživitelů, kde je k dispozici pouze jeden peněžní příjem,
- za předpokladu lepšího ekonomického stavu rodinného rozpočtu jsou investovány finanční prostředky více na uspokojení zbytných potřeb,
- rodiny samoživitelů jsou senzitivnější na změny spotřebitelských cen více než úplné čisté rodiny.

Přehled použité literatury

[1] SVATOŠOVÁ, Libuše, Bohumil KÁBA a Marie PRÁŠILOVÁ. *Zdroje a zpracování sociálních a ekonomických dat: učební texty*. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, Katedra statistiky, 2004. ISBN 80-213-1189-4.

- [2] HINDLS, Richard. *Statistika pro ekonomy*. 8. vydání. Praha: Professional Publishing, 2007. ISBN 978-80-86946-43-6.
- [3] BÁRTA, Vladimír a Hilda BÁRTOVÁ. *Homo spotřebitel*. 1. vydání. Praha: Oeconomica, 2012. Odborná kniha s vědeckou redakcí. ISBN 978-80-245-1822-0.
- [4] JÍLEK, Jaroslav. *Nástin sociálněhospodářské statistiky*. 2. vydání, přeprac. Praha: Oeconomica, 2005. ISBN 80-245-0840-0.
- [5] NÁRODNÍ CENTRUM SOCIÁLNÍCH STUDIÍ O.P.S. *Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi v ČR* [online]. 2005. 196 s. [cit. 2016-10-09]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analyza.pdf>.
- [6] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Statistika rodinných účtů* [online]. 2016 [cit. 2016-02-27]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statistika-rodinnych-uctu-metodika>.
- [7] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, ODBOR ŠETŘENÍ V DOMÁCNOSTECH. *Příjmy a životní podmínky domácností za rok 2014*. Praha, 2015. 271 s. Kód publikace 160021-15.
- [8] MORAVOVÁ, Jiřina, Stanislava HRONOVÁ a Jaroslav JÍLEK. *Sociálněhospodářská statistika II*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1997. ISBN 80-707-9164-0.
- [9] JÍLEK, Jaroslav a Jiřina MORAVOVÁ. *Ekonomické a sociální indikátory: od statistik k poznatkům*. 1. vydání. Praha: Futura, 2007. ISBN 978-80-86844-29-9.
- [10] NOVÁKOVÁ, Vladimíra a Věroslav SOBOTKA (eds.). *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2. vydání, přeprac. Praha: COFET, 2011. ISBN 978-80-904396-1-0.
- [11] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Ženy a muži v datech - 2014* [online]. 2014 [cit. 2016-09-27]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20541835/30000414k05.pdf/299f9ac6-9696-4d26-984d-6b3068a7df16?version=1.1>.
- [12] HRONOVÁ, Stanislava, Jaroslav JÍLEK a Jiřina MORAVOVÁ. *Úvod do sociálněhospodářské statistiky*. 2. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2000. ISBN 80-245-0006-X.
- [13] SVATOŠOVÁ, Libuše a Bohumil KÁBA. *Statistické metody II*. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2008. ISBN 978-80-213-1736-9.
- [14] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Nemocenské pojištění* [online]. [cit. 2016-03-06]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7>.
- [15] ČESKO. *Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu* [online]. [cit. 2016-08-21]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110#p5>.

- [16] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Proč chudoba roste, když rostou příjmy?* In: *Statistika&My* [online]. Ročník 5 (07-08/2015) [cit. 2015-12-30]. ISSN 1804-7149. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/wp-content/uploads/2015/07/1804150708.pdf>
- [17] BARTOŠOVÁ, Jitka. *Finanční potenciál domácností. Kvantitativní metody a analýzy*. 1. vydání. Praha: Professional Publishing, 2013. 264 s. ISBN 978-80-7431-107-9.
- [18] TVRDOŇ, Jiří. *Ekonometrie*. 5. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2001. 225 s. ISBN 80-213-0819-2.
- [19] ČESKO. *Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi* [online]. [cit. 2016-10-11]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>.
- [20] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Pomoc v hmotné nouzi* [online]. [cit. 2016-09-06]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5#d>.
- [21] ČESKO. *Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře* [online]. [cit. 2016-10-11]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=43008&nr=117~2F1995&rpp=15#local-content>.
- [22] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Státní sociální podpora* [online]. [cit. 2016-09-06]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>.
- [23] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Systém státní sociální podpory - obecné informace* [online]. [cit. 2016-09-06]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/obecne>.
- [24] MACEK, Jan. *Ekonomická a sociální statistika*. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7043-642-4.
- [25] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Výsledky šetření o nákladech na výchovu a výživu dětí* [online]. [cit. 2016-10-16]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/na_nasich_strankach_najdete_novou_publicaci_naklady_na_vychovu_a_vyzivu_deti_v_roce_2003.
- [26] NÁRODNÍ CENTRUM SOCIÁLNÍCH STUDIÍ. *Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi v ČR* [online]. [cit. 2016-10-06]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analyza.pdf>.
- [27] EUROSTAT. *Children at risk of poverty or social exclusion* [online]. [cit. 2016-10-16]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Children_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion.
- [28] KOFROŇ, Pavel. *Trendy v příjmech, vydáních a spotřebě domácností s nízkými příjmy a dětmi podle statistiky rodinných účtů v letech 2006-2009*. 1. vydání. Praha: VÚPSV, 2010. ISBN 978-80-7416-068-4.
- [29] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Samoživitelky: Jak žijí a za co utrácejí u nás a v Evropě?* [online]. [cit. 2016-10-16]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/26828110/csav022715.pdf/05b02590-6371-4a9b-a49b-eab44bea757f?version=1.0>.

[30] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Metodické vysvětlivky* [online]. [cit. 2016-11-04]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/32579071/16001916m.pdf/9346894e-069d-423d-b931-156de2de5a56?version=1.0>.

[31] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů - 4. čtvrtletí 2015. Metodické vysvětlivky* [online]. [cit. 2016-11-04]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20561723/160020q4m.pdf/962ae075-50c9-4520-9a79-52123ea99c50?version=1.0>.

[32] AKTUÁLNĚ.CZ. *Jak mizí peníze českých domácností* [online]. [cit. 2016-11-16]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/finance/bydleni-jidlo-doprava-jak-mizi-penize-ceskych-domacnosti/r~95f2228af96d11e4b5ba0025900fea04/>.

[33] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Výdaje domácností za zdravotní péči*. In: *Statistika&My* [online]. Ročník 3 (05/2013) [cit. 2016-11-16]. ISSN 1804-7149. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/03/vydaje-domacnosti-na-zdravotni-peci/>.

[34] SVOBODNÝ MONITOR. *Česká republika je na světě 4. Ve spotřebě alkoholu. Nejvíce pijí Litevci* [online]. [cit. 2016-11-04]. Dostupné z: <http://www.svobodnymonitor.cz/ekonomika/ceska-republika-je-na-svete-4-ve-spotrebe-alkoholu-nejvice-piji-litevci/>.

[35] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Indexy spotřebitelských cen - inflace - rok 2011* [online]. [cit. 2016-11-04]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/indexy-spotrebitelskych-cen-inflace-prosinec-2011-o7bt3b4vxr/>.

[36] ŠTIKOVÁ, Olga, Helena, SEKAVOVÁ a Ilona MRHÁLKOVÁ. *Vliv změny cen na spotřebu potravin* [online]. [cit. 2016-11-14]. Praha: VÚZE, 2006. ISBN 80-86671-31-3 Dostupné z: http://www.uzei.cz/data/usr_001_cz_soubory/studie082.pdf.

[37] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vývoj indexů spotřebitelských cen – 4. čtvrtletí 2004 a rok 2004* [online]. [cit. 2016-11-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/vyvoj-indexu-spotrebitelskych-cen-4-ctvrtleti-2004-a-rok-2004-305c0gcq73>.

[38] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Indexy spotřebitelských cen v roce 2012* [online]. [cit. 2016-11-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/0b00511af8>.

[39] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vývoj indexů spotřebitelských cen – 4. čtvrtletí 2008 a rok 2008* [online]. [cit. 2016-11-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/vyvoj-indexu-spotrebitelskych-cen-4-ctvrtleti-2008-a-rok-2008-mzga3u9q4k>.

[40] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Příjmy a životní podmínky domácností – 2008. Metodické vysvětlivky* [online]. [cit. 2016-11-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2008-m1sc6n7api>.

[41] ABOUT.COM. *What is Microsoft Excel and What Would I Use it for?* [online]. [cit. 2016-11-27]. Dostupné z: <http://spreadsheets.about.com/od/excelformulas/ss/What-is-Microsoft-Excel-and-What-Would-I-Use-it-for.htm>.

[42] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Domácnosti. Cenzové domácnosti* [online]. [cit. 2016-09-04]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/13-2130-03--5_4_cenzove_domacnosti.

[43] OECD. *Compare your income - methodology in Czech* [online]. [cit. 2016-09-22]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/statistics/Compare-your-income-methodology-in-Czech.pdf>.

[44] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Dávky státní sociální podpory* [online]. [cit. 2016-11-06]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>.

[45] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Přehled oddílů klasifikace* [online]. [cit. 2016-09-04]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/23208816/cz-coicop.pdf/2abcd94d-d019-4f76-b3f1-9f998b1674cb?version=1.0>.

[46] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Opatření Českého statistického úřadu k zavedení Klasifikace individuální spotřeby podle účelu CZ-COICOP* [online]. [cit. 2016-11-14]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/opatreni_cesko.

[47] EUROSTAT. *Comparative price levels of consumer goods and services* [online]. [cit. 2016-11-02]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Comparative_price_levels_of_consumer_goods_and_services#Main_statistical_findings.